

Ruzsa György

A MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TANSZÉK TÖRTÉNETÉHEZ

A budapesti Művészettörténeti Tanszék történetéhez – bár sokat jelentett számomra egyetemistaként – e korszakból kevés hasznos adatot tudok feleleveníteni, mert egyetemi tanulmányaim egy részét a Moszkvai Lomonoszov Egyetemen végeztem. Talán érdekes lehet, ha e két egyetem tanszékeit összehasonlítom. Budapesten még hallgattam Oroszlán Zoltán professzor úr ókori művészetről szóló előadásait, bár végül is Moszkvában vizsgáztam.

A budapesti tanszéken az első különös és emlékezetes élményem nem is Magyarországon, hanem Romániában ért. Entz Géza professzor úr vezetésével tanszéki tanulmányutat tettünk Erdélyben, valamikor a hatvanas évek vége felé. Lelkesen magyarázott egy középkori templomi freskóról, amikor az odajött lelkésznek bemutatkozott. A lelkész a tisztelettől és a csodálattól majdnem elesett, és egy lépéssel hátra lépett. Ekkor döbbsentünk rá, hogy Erdélyben Entz tanár urat az idősek még személyesen is ismerték, és sokan publikációi alapján igen nagyra tartották.

Az előadások közül legjobban Zádor Anna professzor asszony előadásai ragadtak meg, melyekre még ma is részletesen emlékszem. A szó legnemesebb értelmében könnyedek voltak, továbbá igen szellemesek és értékesek. Emlékszem még középiskolás koromban Zádor Anna TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) előadásit is nagy áhítattal hallgattam. Talán többen megemlítették, hogy Zádor Annát sokan – nagy tisztelettel – a tanszék mamájának is nevezték, hiszen nemcsak szakmai konzultációi voltak igen hasznosak, hanem személyre szóló segítsége is, így a későbbi munkahelyválasztásban is. Én is ily módon kerülhettem az Iparművészeti Múzeumba, ahol később az ikongyűjtemény vezetője lehettem. Pollack Mihályról szóló könyvét¹ – bár nem tartozik kutatási területemhez – mind a mai napig érdeklődéssel olvasom. Zádor Anna professzor asszonyra mindig tisztelettel és hálával gondolok.

Egészen más jellegűek voltak Vayer Lajos tanszékvezető professzor úr előadásai. Ő viszonylag halkán, majdnemhogy monotonan beszélt, ám igen értékes gondolatokat közölt, gyakran latin kifejezéseket használva. Hallgatóitól elvárta, hogy négy nyelven (angol, német, francia, olasz) olvassák a szakirodalmat. Ez többé-kevésbé meg is valósult.

Érdekes összehasonlítani mindezt moszkvai professzorom Viktor Nyikityics Lazarev² tanszékével. Később az ő segítségével és vezetésével kutathattam évekig

¹ Zádor Anna: *Pollack Mihály 1773–1855*. Budapest, 1960.

² Viktor Nyikityics Lazarev (1897–1976) művészettörténész, a régi orosz, a bizánci festészet és a korai itáliai művészet kutatója. Ld. még: Ruzsa György: *Emlékezés művészettörténész tanáira* I. Magyar

Moszkvában és védtem meg kandidátusi disszertációm. Professzorom előadásait enyhén raccsoló beszéd, rendkívüli pontosság, választékosság és elegancia jellemezte. Ezért tanítványai „dorevoljucionnij tyip”-nek, azaz forradalom előtti típusnak nevezték. Egyébként tanítványa, G. V. Vzdornov Lazarev értekező prózájának stílusáról külön tanulmányt is írt.³ Bár professzorom sok nehézséggel küszködött, („burzsoá objektivizmussal” vádolták, külföldi publikálási lehetőségeit egy időben korlátozták stb.) kutatási lehetőségei megmaradtak. A professzorok között ritka kivételként nem volt tagja a kommunista pártnak. Többen úgy vélték, hogy talán ezért maradt meg a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagjának, és nem kapta meg a rendes tag címet.

Fő kutatási területe a régi orosz és a bizánci festészet volt. Ez utóbbiról megjelent hatalmas kétkötetes műve, mely több kiadást is megélt⁴ mindmáig e téma legrészletesebb és legszínvonalasabb feldolgozása. Lazarev külföldön, német nyelven *Byzantinische Malerei von den Anfängen bis zum 14. Jahrhundert* címmel kívánta kiadatni hatalmas munkáját. A Pantheon Kiadó a kéziratnak nemcsak tartalmát, hanem világos, lebilincselő és elragadó stílusát is dicsérte, s hozzátette, hogy szigorú szerkesztőjük egy szót sem változtatott.⁵

A professzor úr elmondta, hogy ellentétben a budapestiekkel, alig tudta elérni, hogy tanítványai közül néhányan olvassanak az orosz nyelven kívül is szakirodalmat.

Többen érdeklődtek, hogy a politika mennyire befolyásolta a budapesti tanszék életét. Bár e tanszék életét kevésbé ismertem, de összehasonlítva a moszkvaival, határozottan állíthatom, hogy ezúttal is a szovjetek győztek.

A Moszkvai tanszéknek neves professzora volt Viktor Mihajlovics Vaszilenko, 1947-ben letartóztatták, mert Danyiil Andrejev (1906–1959) költő és író jó barátja volt,⁶ akit szovjetellenes csoport megalapításával, szovjetellenes agitációval és terrorista cselekmények tervezésével vádoltak. Viktor Mihajlovics Vaszilenkot végül is huszonöt év kényszermunkára ítélték. 1956-ban szabadult, és visszatérhetett a Moszkvai Állami Egyetem (MGU) művészettörténeti tanszékére.

Ugyancsak itt dolgozott Mihail Andrejevics Iljin professzor.⁷ Feofan Grekről szóló egyik előadása igen megragadott. Talán ez is befolyásolt abban, hogy Feofan Grekről két könyvet is írjak. Tudós társaival együtt határozottan fellépett a régi épületek nagyszámú, felelőtlen lebontása, felrobbantása ellen. Az orosz barokk építészetnek rendkívül nagyméretű, városképet meghatározó moszkvai remekművét, a

Iparművészet, 23, 2016, 1. 41–45.

³ Г. И. Вздорнов: Научная проза В. Н. Лазарева. *Искусствознание*, No. 1. 1998. 35–42.

⁴ В. Н. Лазарев: *История византийской живописи*. I–II. Москва, 1986.

⁵ Végül angolul jelent meg: *Old Russian murals and mosaics from the XI to the XVI. Century*. London, 1966.

⁶ Viktor Mihajlovics Vaszilenko (1905–1991) művészettörténész. Ld. még: Ruzsa György: Emlékezés művészettörténész tanáira II. *Magyar Iparművészet*, 23, 2016, 2. 35–38.

⁷ Mihail Andrejevics Iljin (1903–1981), művészettörténész, építésztörténész. Ld. még Ruzsa 2016. i. m. 37–38.

Szuhareva Tornoyot, Sztálin utasítására a tiltakozások ellenére 1934-ben lebontották. A tiltakozók közül sokakat letartóztattak. Mihail Andrejevics Iljint 1934. január 3-án tartóztatták le, és három évre Kazahsztánt jelölték ki kényszerlakhelyéül. Végül ő is visszatérhetett a művészettörténeti tanszékre, ahol haláláig oktatott.

Befejezésképpen meg kell említenem, hogy bár rendkívül színvonalas képzést kaptunk a budapesti tanszéken, amikor az „emlékmeghatározás” című kurzust fölvettem, igencsak elcsodálkoztam. Vetített képek alapján kellett a műtárgyakat muzeológiaiilag meghatározni. Úgy gondoltam, hogy eredetiben látott műtárgyakat kell meghatározni, hiszen a szakértésnél az autopszia elengedhetetlen. Igaz ezt széles körben megvalósítani igen bonyolult szervezést igényel, de a művészettörténész képzésben elengedhetetlen. Remélem erre egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek majd a tanszék oktatói. (Valljuk meg ebben a vonatkozásban a Lazarev-tanszék jobb eredményeket ért el.)

Mi hallgatók magunk próbáltuk e problémát orvosolni. Theisler György⁸ barátommal – aki sajnos nincs már közöttünk – rendszeresen böngésztek a BÁV régiségboltjait, s bizony gyakran meglepően jelentős és igen jó minőségű műtárgyakra bukkantunk. Gyuri és gimnáziumi angol nyelvtanár édesapja igen jó szemű gyűjtők voltak. Egyébként a sok értékes tanulmányt publikáló Gyurinak talán a Goldmann Györgyről⁹ és a Kasitzky Ilonáról¹⁰ szóló munkái lettek a legismertebbek.

Az autopszia hiányával küszködő tanszékünkön mégis kitűnő képzés folyt, olyannyira, hogy közülünk került ki az itáliai késő reneszánsz és kora barokk festészet Magyarországon legkitűnőbb szakértője, Tátrai Vilmos, aki nemzetközi vonatkozásban is az elsők között van.

Az egyetlen történetek közül a legfontosabbat majdnem elfelejtettem. Itt ismerkedtem meg későbbi feleségemmel, Gellér Katalinnal.¹¹

⁸ Theisler György (1946-?) művészettörténész, muzeológus, a Munkásmozgalmi Múzeum munkatársa volt.

⁹ Theisler György: *Goldman György*. Budapest, 1984.

¹⁰ Theisler György: *Kasitzky Ilona*. Budapest, 1980.

¹¹ Gellér Katalin (1946-) művészettörténész.